

ILG

9335

60

SVENSKT HANTVERK

UTGIVEN AV STOCKHOLMS STADS HANTVERKS-

FÖRENING MED ANLEDNING AV

HANTVERKETS DAG

1920

VALLONSLÄKTEN LEMON SOM KONSTHANTVERKARE

AV EMRIC ÖHMAN

EN ENDAST NITTONÅRIGA GUSTAF II ADOLF hade fört det farliga danska kriget till slut, och den hårda freden i Knäred år 1613 var sluten. Sverige hade måst avstå från finska lappmarken och hoppet att nå ut till Atlanten. Vidare hade landet måst påtaga sig att betala »Älfsborgs lösen», en penningssumma av ej mindre än en million kronor, ett oerhört belopp för det dåvarande Sverige, vars folk- mängd endast var en femtedel av det nuvarande. Men det gällde att icke mista den viktiga fästning, som vid mynningen av Göta älv blickade ut mot Nordsjön.

Med uppjudande av de största uppoffringar – konungens eget bordsilver måste nedsmältas – hade vi fullgjort tre avbetalningar, men vi mäktade icke resten. Gustaf Adolf vände sig då till Holland med begäran om lån. Den rike, reformerte Louis de Geer, som för religionsförföljelsernas skull flyktat till Holland från Belgien, lämnade då Sverige den försträckning, varigenom skulden till Danmark kunde gäldas.

Lous de Geer insåg den svenska järnmalmens värde, och kungen, att folket måste läras att bättre bearbeta densamma. Genom de Geers bemedling införskrevos ej mindre än 500 vallonsmeder, senigt, hetsigt, arbetsamt, brunögt folk från Ardennernas dalar, därav också namnet vallon = dal. De medförde hustrur och barn och spredos i Upplands socknar, där kyrkoböckerna visa, att de i långa tider gifte sig blott inom varandras släkter.

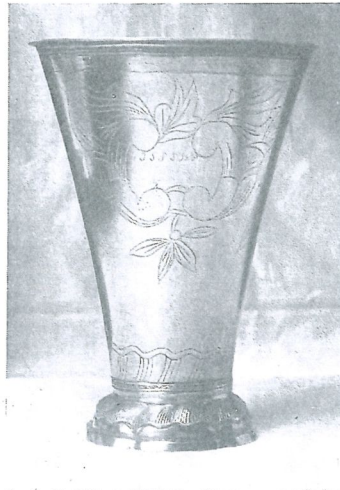
Även i andra avseenden torde de hållit sig avskilda från det svenska bondfolket, vilket de antagligen stodo betydligt över i kultur. De hade vidare namn om sig att vara tappra krigare, deras hem i Sverige voro de prydligaste, deras dräkter de grannaste.

Ät Sverige gjorde de ovärderliga tjänster. Järnexporten femdubblades, och vapenindustrien vann en oanad utveckling. Man frågar sig huru Gustaf Adolf utan dem skulle ha kunnat föra dessa stora krig, vilka grundlade Sveriges korta men lysande stormaktssaga.

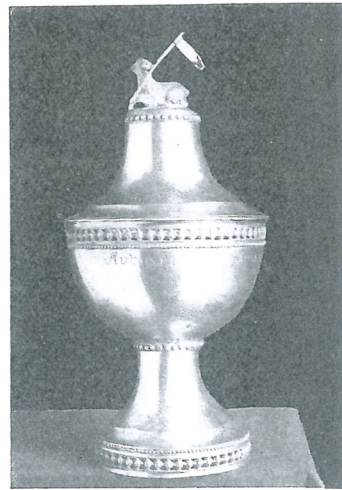
Många av dessa släkter äro numera utdöda, men ännu leva avkomlingar av familjerna Adde, Allard, Anjou, Baude, Berndes, Biesért, Blanche, Blanck, Boivie och Befwe, Bonnevier, Bouveng, Boy, Bremer, Bure, Charpentier, Collijn, Dandenelle, De Brun, De Maré, Dubois, Du Rietz, Fischer och Fi-

Kanna av silver

Silverbägare

Oblatask av silver

Kaffekanna av tenn

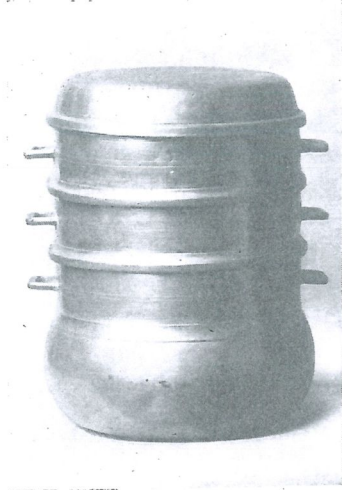
Soppskål av tenn

Drickstop av tenn

Tennfat

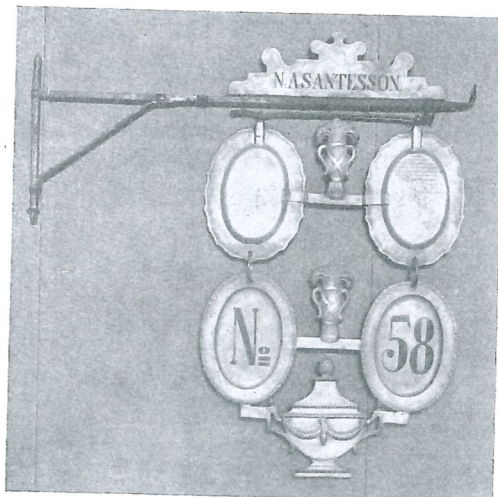
Mathämtare av tenn

Föremål av tenn, tillverkade av medlemmar av släkten Lemon

schier, Flygare, Frumerie, Gauffin, Gilljam, Granath, Grill, Hennig, Herou, Holst, Hybinette, Hülphers, Højjer, In de Betou, Laurin, Leffler, Lemoine och Lemon, Martin, Matton, Nisser, Personne, Pira, Porath, Pousette, Printz, Pripp, Raquette, Robbert, Schotte, Sporrong, Steffens, Stille, Tell, Vising samt framför allt De Geer.

Det är med släkten Le Moine eller Lemon vartill namnet under tidernas lopp förvandlades, som vi i det följande skola sysselsätta oss.

Upprinnelsen till de forskningar, som haft dessa anteckningar till följd var författarens önskan att lära känna sin släkttavla på mödernet. Hans moder är nämligen dotter till den siste tenngjutareäldermannen i Stockholm Carl Jacob Lemon. De föremål av tenn och silver, varå i det följande häntydes och varå vissa avbildningar förekomma, hava tillkommit i följd av en naturlig önskan att inom familjen bevara vittnesbörden om förfädernas konstflit. Offentlighet gavs åt anteckningarne vid Konsthantverkarnes Gilles sammanträde den 25 febr. 1920.

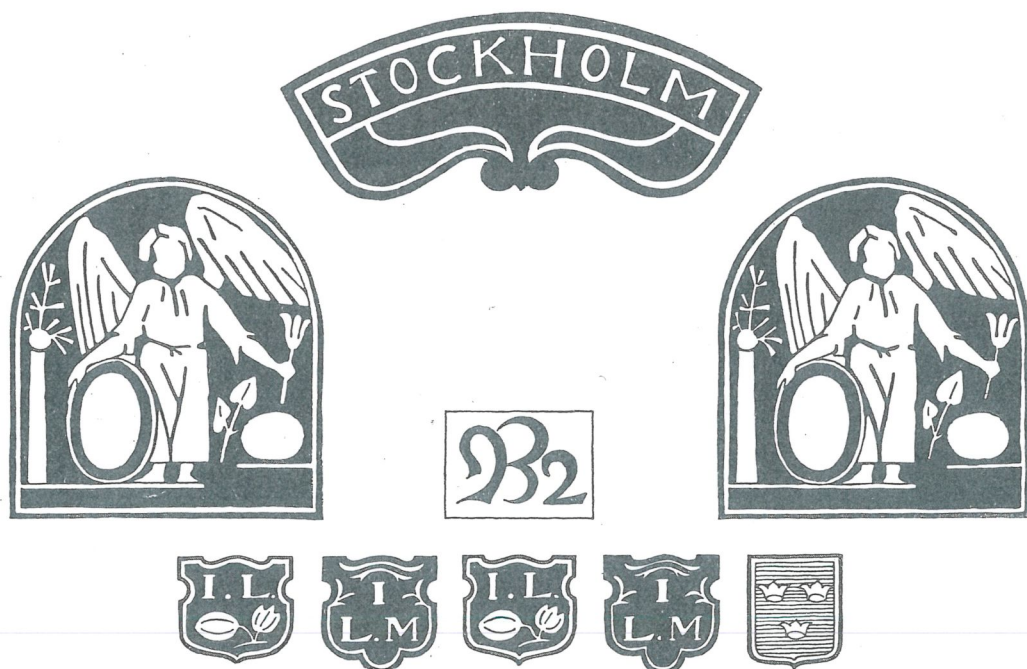
Santessons skylt å Västerlånggatan
Sammansatt av Lemonska tallrikar

Nåväl låtom oss i tankarna förflytta oss till en snygg och prydlig arbetarbostad vid Barkinge bruk i Valö socken i Uppland. Utanför stugan leka fyra brunögda livliga vallonpojkar, pratande på franska. De äro Hubert, Bertel, Pierre och Philip. Deras mor JEANNA DROMO kommer ut med fadern JEAN LEMOINE. Båda äro klädda i helgdagsstass för att gå och höra den predikan, som den från hemlandet komna reformerta prästen skall hålla på bruket, oaktat det svenska prästerskapets protester. Ty liksom vallonerna i Belgien förföljts för sin tro av katolikerna, hade de också här att lida för den av luteranerna. Efter ett århundrande hade emellertid vallonerna både till tro och språk blivit ett med sitt nya fosterland.

Om Jean Lemoine äro uppgifterna ej vidare fullständiga och alldeles säkra äro vi ej, att Jean och Jeanna voro pojkarnes föräldrar eller att de alla fyra voro bröder. Mantalslängder börja i Frösåkers härad av Stockholms län, där Valö är beläget, först år 1657, dopböckerna först 1627. Vi veta således endast att Jean är född före året 1624 och före år 1644 gift med Jeanna Dromo.

Möjligt är att Jean Lemoine hade en broder, som samtidigt inkom till Sverige. Vi hava nämligen i andra landskap funnit avkomlingar bärande helt andra förnamn. Undersökningarne om denna brödrasläkt pågå.

Från sonen PHILIP, den ende av sönerne, som i detta sammanhang intresserar oss kunna vi emellertid med visshet följa hela vår vallonläkt Lemon i rätt nedstigande led ända in till våra dagar.

Jakob Lemon. Stämpel: 1. årsbokstav B2. 1784

Denne Philip, sedermera mästersmältaren Philip Lemon å Gimo bruk, föddes 1656 å Barkinge bruk i Valö socken. Han var gift tvenne gånger, första gången med SARA HUBENET från Öregrund. Den 25 Mars 1730, då han uppnått 74 års ålder blev han, som det i kyrkoboken står »i Herranom död» och begravd den 5 »aprilis» i Skepthammar, Gimo. Han hade 9 barn, och den sistfödde sonen var Carolus.

I barnens dopattester skrives fadrens namn stundom Lemoin, stundom Lemoen.

CARL LEMON föddes den 25 Oktober 1702 å Gimo bruk och nådde ganska högt upp både på samhällsstegen och med avseende på förmögenhet. Hans den 21 November 1786 dagtecknade bouppteckning visar tillgångar å 2.573 Rd. 44 Sk. och 8 rst, medan skulderna endast uppgå till 350 Rd. 32 Sk. och 1 rst, och det underliga är, att den skuld, som förefinnes, är skuld till sönerna Rådman Eric Lemon, sergeanten »välmanhaftig» Benjamin Lemon, ingenjören, kommissionslantmätaren Johan Peter Lemon samt till mågen Rådman Christian Forsström. Bouppteckningens innehåll visar, att man har med ett välstående hem att göra. Och likväl var Carl Lemon en »selfmade» man, efter vad jag kan förstå. Det förefaller mig vara ganska duktigt gjort av mästersmältaresonen från Gimo bruk att svinga sig upp till guldsmed och rådman i Uppsala. Så synnerligen mycket veta vi icke om honom. Kyrkoboken upplyser, att han var född »tvillingbarn i bruket», att fadern som nämnt var

mästersmältaren i Upphammar mästern Philip Lemon och modern hustru Maria Boivie, och att tvillingarna den 22 i samma månad kristnades till Carolus och Maria. Vidare, att han den 18 Oktober 1730 i Uppsala domkyrkoförsamling vigdes med »ährbare, dygdälskande» JOHANNA CATHARINA LÖFMAN. Vid detta tillfälle kallas brudgummen på dåtidens utbroderade språk också »ährbare och konstefarne mästern» Carl Lemon. Vidare lär oss kyrkoboken, att makarna hade ej mindre än 13 barn, nämligen:

Jakob Lemon. Stämpel: 2. årsbokstav T2 = 1801

Jakob Lemon. Stämpel: 3. årsbokstav Y2 = 1805

Maria Catharina . . .	född 1731 den	20/9	i Uppsala Domkyrkoförs.
Eric	» 1732 »	18/12 »	»
Philippus	» 1734 »	14/8 »	» död 10/3 1738
Vendla Magdalena . .	» 1735 »	27/7 »	» g. m. Kämnr Carl Berg
Jan Benjamin	» 1737 »	24/2 »	» Domkyrkoförs.
Maria	» 1738 »	7/3 »	»
Margareta Catharina	» 1739 »	18/2 »	» död 13/4 1739
Carl	» 1740 »	10/3 »	»
Anna Greta	» 1741 »	14/7 »	» g. m. Rådman Chr. Forsström
Catharina Christina .	» 1743 »	10/2 »	» Domkyrkoförs. död 25/5 1743
Jan Petter	» 1745 »	19/12 »	»
Adolf	» 1748 »	16/9 »	»
Jakob	» 1753 »	27/7 »	»

En anteckning angående den sistfödde lär oss att ingen mindre än Herr Archiatorn och Riddaren Carl Linnaeus stått fadder vid hans dop.

Traditionen påstår, att han ligger begravd i Uppsala domkyrka, men att stenen vid kyrkans restaurering blivit vänd, så att namnet ej längre synes.

Av Carl Lemons konst ha vi det vackraste prov i den kanna från Husby-Långhundra kyrka, som var utställd vid utställningen för kyrklig konst i Uppsala 1918. Den bär stämplarna E. L. M. och Upplands vapen samt årsstäm-

pel'n I, som visar, att kannan tillkommit år 1744. Själv har jag endast lyckats överkomma en silverbägare från hans verkstad.

Däremot har jag så småningom lyckats erhålla ej mindre än fyra silverbägare och en sked, tillverkade av hans äldste son guldsmeden

ERIK LEMON, född den 18 December 1732 och död den 2 Mars 1800. Han

X3

J4

Carl Jakob Lemon
Stämpel: 4. årsbokstav X4 = 1828

Carl Jakob Lemon
Stämpel: 5. årsbokstav I4 = 1839

synes hava lyckats ekonomiskt bättre än någon annan av de gamla Lemonarna, i det att hans bouppteckning visar en behållning av ej mindre än 18.816 Rdr specie, vilket nog ej var så litet för en hantverkare år 1800.

Han var synnerligen produktiv, att döma av de rätt så talrika alster av hans konstflit, som ännu förekomma.¹ Därtill var han ryttmästare vid Uppsala stads kavallerikår — borgargardet samt en intresserad jordbrukare i det han erhöll silvermedalj för odlingar vid Läby rusthåll.

Denne Erik Lemon hade inga söner. Det är från hans förut omnämnde yngste broder JACOB LEMON, som min moder härstammar.

Jacob Lemon föddes den 27 Juli 1753 och dog den 6 Juni 1810, och han var den förste tenngjutaren i familjen.

Efter att hava tjänstgjort som lärpojke i tenngjuteriämbetet blev han gesäll 1775 och fick den 29 Augusti 1781 ämbetets tillstånd att göra sitt mästestycke i Peter Gillmans verkstad med Israel Burman och Samuel Weigang som skådomästare. Mästare blev han den 17 December samma år och vann året därpå den 10 September burskap i Stockholm med tenngjuteriåldermannen Anders Wetterqvist och svarvareåldermannen Anders Jacob Frolik som löftesmän.

Ungbroder i ämbetet var han från 18 Maj 1782 och till den 29 i samma

¹ Av denne Erik Lemons hand är den år 1787 förfärdigade, förtjusande oblatask från Börsil, som också förekom vid utställningen i Uppsala.

månad år 1784, bisittare från den 10 September 1798, tills han den 6 Augusti 1802 blev ålderman.

Innan han ingick gifte med JOHANNA ELENORA GRINDELL var hans verkstad förlagd i kvarteret Medea (gl. nummer 96).

Den 30 December 1802 köpte Jacob Lemon av sin svärfader, tunnbindaren

Carl Jakob Gerhard Lemon
Stämpel: 6. årsbokstav S4 = 1848

Carl Jakob Gerhard Lemon
Stämpel: 7. årsbokstav V4 = 1851

Johan Gottlieb Grindell det i boken »Borgarhus i Gamla Stockholm» omnämnda s. k. Grindellska huset, n:o 9 och 11 vid Skärgårdsgatan. Han köpte huset för 1.500 Rdr riksgäld, och där bodde han och hade sin verkstad till sin död, varefter sterbhusdelägarna sålde detsamma för 6.000 Riksdaler Banko till grosshandlaren Carl Magnus Sjögren.

Sedan han den 10 Juni 1810 avlidit, uppsade hans änka den 29 Juli 1818 burskapet, vilken Uppsägning den 31 Juli av Handelskollegium beviljades. Faderns tenngjuterirörelse överlämnades då åt sonen, tenngjutaren

CARL GUSTAF JACOB LEMON. Denne föddes den 13 Oktober 1795 i Stockholm.

År 1815 den 14 Juni fick han tenngjuteriämbetets tillstånd, att hos Carl Bröske förfärdiga sitt mästerstycke med Bröske själv och Israel Burman d. y. som skådomästare. Mästare blev han den 13 Juli 1816, och var sedan bisittare mellan den 24 Juli 1823 och den 21 September 1843 samt därefter ålderman, tills han vid ämbetets sista protokollförda sammanträde den 25 Juni 1846 tog avsked från åldermannskapet.

Carl Lemon hade först sin verkstad i n:r 12 Drottninggatan, som därefter i många år utgjorde tenngjuteriverkstad under olika ägare. Han återfinnes emellerid senare under flera olika adresser i staden, Stora Badstugatan 10, Kungstensgatan 4, Västerlånggatan 74, Stora Badstugatan 51, Saltmätaregränd 7, Klarabergsgränd 21, Beridarebangatan 4, och Beridarebangatan 23.

Att döma av bouppteckningen lyckades det emellertid icke Carl Lemon att av sitt yrke utvinna några rikedomar.

Carl Lemon var en ovanligt grann karl. Den mest bekanta bilden av honom återfinna vi i Nationalmuseums tavelssamling. Han har nämligen stått modell såväl till spelmannen i Amalia Lindegrens tavla »En dalstuga» som till Wallanders »Lillans sista bädd».

Hans syster Jacobina Eleonora, född 1802 och sedermera gift med revisor Olof Carl Swartz torde varit en skönhet i sina unga dagar. Jag minnes ännu den gamla damen samt hennes son den bekante skådespelaren Eduard Swartz. Till samma släkt Swartz hör nuvarande universitetskanslern Carl och hans broder Per Swartz i Norrköping.

År 1818 gifte sig Carl Lemon med JOHANNA REBECKA HORNER, född den 3 Januari 1794 och dotter till klockgjutaren Horner. I sitt äktenskap ägde makarna 8 barn:

Carl Jacob Gerhard, tenngjutare, f. ¹⁶/₁₁ 1819 d. ¹¹/₈ 1853

Johanna Catharina, f. ²⁴/₁₀ 1821

Sofia Rebecka, f. ²¹/₆ 1824

Johan Eric, smed, f. ²³/₉ 1827

Adolf Olof Bernhard, handlande, f. ¹⁵/₁₀ 1830

Fredrik Wilhelm, f. ¹⁰/₁ 1832

August Herman, f. ⁷/₈ 1834

Emma Carolina, f. ²⁶/₄ 1836, g. m. grosshandl. Eric Öhman

Det yngsta barnet, dottern Emma Carolina, blev gift med min far.

Hans äldste son CARL JACOB GERHARD, min morbror således följde i sin faders fotspår och blev tenngjutare, den tredje och siste tenngjutaren av familjen Lemon.

Han var lärpojke hos fadern till den 10 Juli 1838 då han utskrevs som gesäll från dennes verkstad, blev mästare den 20 Juni 1843 och vann burskap i Stockholm samma dag, med fadern och bisittaren i svarvarämbetet Justus Ludvig Aurell som löftesmän. Ungbroder blev han den 21 Juli samma år, bisittare år 1846 vid det förut nämnda sista protokollförda sammanträdet i tenngjuteriämbetet, då fadern tog avsked som ålderman, och uppsades burskapet av hans änka år 1853.

I sitt äktenskap med MARIA LOVISA NYSTRÖM ägde han endast dottern Maria Lovisa Georgina, född 1850, och således vid faderns död endast 3 år gammal.

Med Jacob Gerhard är sagan slut om vallonsläkten Lemon som konsthantverkare, slut vad avser gångna släktled. Vad framtiden bär i sitt sköte, vet ingen. Flere ättlingar av mina morbröder Johan och Adolf Lemon leva, men ingen har blivit konsthantverkare, om ock några övat sång som konst. Kanske finns det avkomlingar av sidolinjer. Jag har nämligen hittills endast letat mig raka vägen upp till ursprunget. Ättlingarna av Philips bröder Hubert, Bertel och

Pierre, liksom av Jacobs bröder Jean, Carl, Jan Peter och Adolf har jag ännu icke hunnit följa. Men gömt är icke glömt. Möjligt är väl också, att dessa rader kunna bidra till, att jag får hjälp i arbetet.

Detsamma har för övrigt varit synnerligen nöjsamt att syssla med. Men naturligtvis lär det märkas, att författaren är lekman i yrket.

Om jag skulle avsluta mitt lilla essay med några reflexioner, så skulle de utgå på att jag visserligen kunnat hopsamla en del föremål av Lemonarnes konstflit och några data om dem, men bra litet om deras dagliga liv. Torra siffror ur skråböcker och bouppteckningar, intet om deras tankar.

Och likvisst leva deras avbilder i efterkommandes utseende — min äldsta dotter är ju en typisk vallon. — Kanske fortlever ock deras lynnen och håg i nuvarande släkten.

De rasbiologiska studierna äro senare tiders uppfinningar. På den tid de män levde, som jag behandlat, gjorde man inga rasanteckningar, tog man inga rasfotografier. Den klass de tillhörde skrevo inga memoarer.